

Л.М. КОНОПЛЯНИК

(м. Київ, Україна)

УДК 378.147

ВИКОРИСТАННЯ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ МАЙБУТНІМИ ІНЖЕНЕРАМИ

В статті розповідається про необхідності використання проблемного навчання в процесі вивчення іноземної мови майбутніми інженерами, відмінностях використання проблемного навчання на різних етапах навчання в вузі, способах створення проблемних ситуацій та труднощах, що виникають при використанні цього методу навчання.

У статті йдеться про необхідність використання проблемного навчання у процесі вивчення іноземної мови майбутніми інженерами, відмінності його використання на різних етапах навчання, шляхах створення проблемних ситуацій та труднощах, які виникають при застосуванні цього виду навчання.

The article deals with the necessity of using problem teaching in the process of future engineers' foreign language studying, its differences at various levels of studying, the ways of problem situations creation and difficulties appearing at applying this type of teaching and studying.

Актуальність теми. Новий час та нові умови професійної діяльності майбутніх інженерів вимагають перегляду методів та прийомів навчання іноземним мовам. Підготовка майбутніх інженерів у світлі євроінтеграційних процесів без формування у них належних знань з іноземних мов не відповідає сучасним вимогам. Окрім того, виходячи з походження слова «інженер», що означає «винахідливість», однією з головних якостей, необхідних інженерові – це нестандартність мислення, що розвивається при використанні на практиці нових знань, уважності до часткового, сміливості. Нестандартне мислення та творчість – неподільні у професії інженера [7, с. 112]. Тому одночасно з піднесенням науково-теоретичного рівня викладання при підготовці інженерів потрібно дбати про вироблення у майбутніх спеціалістів уміння застосовувати здобуті знання на практиці, про розвиток розумових здібностей, виховання інтересу до предмета, про вміння самостійно здобувати знання. Перед освітніми закладами України стоїть відповідальне завдання – задовольнити потреби суспільства у спеціалістах з глибокою професійною підготовкою, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження інформаційних технологій, володіючих добре як рідною, таку і хоча б однією іноземною мовою з метою спілкування у професійному середовищі, людей

високої освіченості та моралі. Знання та кваліфікація стають пріоритетними цінностями в житті людини в умовах інформаційного суспільства.

Але для спеціаліста вже недостатньо володіти інформацією рідною мовою. Йому необхідно бути в курсі розвитку своєї сфери професійної діяльності у світовій практиці. Звідси зростаюче значення навчання іноземним мовам. Проблема навчання іноземній мові як засобу спілкування набирає особливу актуальність у сучасній методиці. Останнім часом особливо популярним стає орієнтація на такий тип навчання іноземної мови, який стимулює інтелектуальний розвиток особистості, активізує його потенційні можливості, формує критичне мислення.

Однак, необхідно константувати розрив між рівнем підготовки спеціалістів з вищою освітою і вимогами часу. Сучасний спеціаліст – високоосвічена людина в якійсь окремій галузі, яка має фундаментальну підготовку і здатна до постійного підвищення кваліфікації. Для сучасного спеціаліста знання однієї чи двох іноземних мов – це необхідна умова його професіоналізму, яке дозволяє йому працювати з інформацією, доступною світовій спільноті, а також спілкуватися з колегами в різних країнах та вирішувати проблеми, які виникають у процесі професійної діяльності. Вивчення іноземних мов у вищому навчальному закладі не може бути самоціллю сьогодні. Цей процес має озброїти майбутніх фахівців основами продуктивного професійного мислення з одного боку, а з іншого – необхідними професійно спрямованими знаннями з іноземної мови на рівні компетентного володіння, психологічно підготувати їх до здійснення ефективної комунікаційної взаємодії у майбутньому професійному середовищі.

Постановка проблеми. Таким чином, вказані проблеми підготовки майбутніх інженерів передбачають вивчення іноземної мови на якісно новому рівні, а успішне розв'язання цих завдань у великій мірі залежить від дальшого удосконалення організаційних форм і методів навчання.

В основі навчання іноземній мові повинен бути діяльнісний підхід, який означає, що процес навчання повинен бути максимально наближеним до майбутньої професійної діяльності студента. Робота з інформацією будь-якою мовою вимагає певних інтелектуальних умінь: уміння аналізувати інформацію, відбирати необхідні

факти, висувати аргументи і контраргументи тощо. Як правило, починаючи працювати за спеціальністю, при спілкуванні зі своїми іноземними колегами молодий спеціаліст має вирішувати проблеми теоретичного і практичного значення, що вимагає від нього чіткої думки та вміння сформулювати цю думку іноземною мовою. Тому процес навчання іноземній мові ми можемо актуалізувати шляхом проблематизації навчального процесу. Формування спеціаліста нового рівня, який має творчі здібності, критичне мислення, професійну компетентність, здатний приймати рішення у різних ситуаціях, передбачає застосування методів активізації та проблематизації мовного навчання.

Метою статті є розкриття особливостей проблемного навчання у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу, зокрема при вивченні іноземної мови.

Основна частина. Одним з видів навчання, спрямованим на розвиток ефективної навчальної діяльності, творчого мислення та формування професійних умінь майбутнього інженера, є проблемне навчання. Істотною особливістю проблемного навчання є наближення психології навчання до психології мислення людини. Його суть полягає у впровадженні пошукової діяльності студентів, що починається з постановки питань і створення проблемних ситуацій, проблемних завдань відповідно до вимог навчальних програм, підручників та посібників; може реалізуватись у викладанні і поясненні педагогом навчального матеріалу та у різноманітній самостійній діяльності студентів.

Таким чином, основною метою проблемного навчання є всебічний розвиток пізнавальних можливостей студентів, формування їх творчої активності. Виходячи з того, що проблемність є провідним засобом активізації навчання, відомий український вчений С. Гончаренко зазначає, що проблемне навчання найповніше відповідає завданням розвитку творчого мислення студентів, тому що «суть проблемного навчання якраз і полягає в пошуковій діяльності учнів» [3, с. 271].

Спробуємо дати відповідь на наступне питання «У чому особливості пізнавальної діяльності студентів при проблемному засвоєнні знань?» Як відомо, психологи вирізняють два основні види розумової діяльності людини:

репродуктивну і продуктивну або творчу. Репродуктивну діяльність вважають найпростішою: викладач пояснив суть поняття – студент повинен пояснити його сам. Викладач показав як діяти – студентові потрібно скопіювати його дії або виконати завдання відповідно розробленої викладачем програми.

Продуктивна діяльність відрізняється від репродуктивної тим, що студент, маючи певні знання, самостійно застосовує їх у новій ситуації, або у відомій ситуації знаходить нові підходи, правила дій, сам конструює програму, здобуваючи нові знання. Діяльність студента, при цьому, характеризується обміркуванням, судженням, самостійним пошуком способу розумової чи практичної дії, що виховує у студента навички самостійності і творчі здібності.

Доведемо, що проблемність, як засіб формування активності, якраз і реалізується у ході проблемного навчання. Виходячи із сутності проблемного навчання, яка полягає в активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів за допомогою постановки проблемних питань, проблемних пізнавальних завдань, дослідницьких завдань, розв'язання виробничих ситуацій пошукового характеру, така організація навчального процесу викликає напругу інтелектуальних сил студента і характеризується «проблемною ситуацією – ситуацією, для оволодіння якою окремих суб'єкт (або колектив) має знайти і застосувати нові для себе знання чи способи дій» [3, с. 271]. При цьому, у проблемній ситуації слід розрізнити її об'єктивну сторону (суперечність між складністю, яку треба подолати і недостатністю наявних засобів для досягнення цієї мети) та суб'єктивну сторону (усвідомлення суб'єктом цієї суперечності) і прийняття або постановка ним відповідного проблемного завдання, яке викликає у свідомості студента «особливий психічний стан, що характеризується появою потреби в набутті нових знань або нових способів дій» [4, с. 68].

Отже, проблемна ситуація – це ситуація, яка виникає в результаті організації викладачем взаємодії студента з об'єктом пізнання, завдяки чому виявляється пізнавальна суперечність між наявним досвідом студентів, рівнем їх знань і об'єктом пізнання, яке треба усунути, розв'язавши суперечність. Головне завдання викладача полягає в збудженні студента до творчого пошуку: допомога у розумінні

сутності проблеми та шляхів її вирішення. Проблемна ситуація може бути створена постановкою запитань, через показ викладачем суперечливих явищ, в процесі практичної роботи студентів. Так, Лозова В.І. виділяє наступні шляхи створення проблемних ситуацій [5, с. 58]:

- спонукання студентів до пояснення явищ, фактів, їх зовнішньої невідповідності та суперечливості;
- спонукання до вибору правильної відповіді та її обґрунтування;
- перехід від одиничних фактів до узагальнень;
- зіставлення суперечливих фактів, явищ;
- вирішення протиріч між теоретично можливим засобом розв'язання завдання і практичною нездійсненністю обраного засобу діяльності.

М. Махмутов, у своїх дослідженнях, виділяє наступні найхарактерніші чинники виникнення проблемних ситуацій:

1. за умови, коли студенти не знають способу розв'язування поставленого завдання, не можуть відповісти на проблемне питання, дати пояснення новому факту у навчальній або життєвій ситуації, тобто у випадку усвідомлення студентом недостатності попередніх знань для пояснення нових фактів;

2. при зіткненні студентів з необхідністю використовувати раніше засвоєнні знання в нових практичних умовах, що при усвідомлення цього факту студентами, збуджує пізнавальний інтерес і стимулює пошук нових знань;

3. у тому випадку, коли існує протиріччя між теоретично можливим шляхом розв'язання завдання і практичною нездійсненністю обраного способу;

4. коли існує протиріччя між практично досягнутим результатом виконання навчального завдання і відсутністю у студентів знань для його теоретичного обґрунтування [6].

На наш погляд, однією з пріоритетних умов використання проблемного навчання є умови, коли поставлена проблема містить пізнавальну складність для студентів, тобто знаходиться в «зоні найближчого розвитку» (за Л.С. Виготським), а зіставлення нового із старим викликає позитивні емоції і спонукає студентів до пошукової діяльності, збуджуючи творчу думку студентів, підвищуючи рівень

пізнавального інтересу, розвиваючи активність і самостійність мислення студентів. Але, з іншого боку, проблемне навчання вимагає певної підготовки як викладача (оволодіння методикою проблемного навчання), так і студентів (наявності позитивних мотивів учіння, достатнього знання програмного матеріалу, володіння прийомами розумової діяльності), науково-методичної бази, додаткових витрат часу на аналіз різних варіантів розв'язання проблеми.

Розвиток професійного мислення, будучи основною функцією проблемного навчання, не є єдиною її функцією. Проблемне навчання забезпечує вирішення і інших завдань: підвищує рівень науковості освіти, розвиває творчі, професійні здібності студентів. Тобто мета активізації навчальної діяльності студентів шляхом проблемного навчання не вичерпується тим, щоб лише підняти рівень засвоєних студентами понять чи навчити окремих мисленевих операцій в стихійному порядку, але навчити системі розумових дій для вирішення нестандартних завдань, які можуть виникати в майбутній професійній діяльності. Продуктивність навчально-пізнавальної діяльності при проблемному навчанні, на наш погляд, полягає в тому, що студент, аналізуючи, порівнюючи, синтезуючи, узагальнюючи фактичний матеріал іноземною мовою, сам одержує з нього нову інформацію, тобто продукує нові знання.

Слід зазначити, що проблемне навчання займає неоднакове місце протягом усього навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Традиційно вважається, що оскільки вчорашні школярі недостатньо до нього підготовлені, то питома вага проблемного навчання зростає на старших курсах. Зростання ступеня проблемності проходить таким чином: 1) проблемний виклад знань викладачем в поєднанні з відтворюючою діяльністю студентів; 2) проблемний виклад в поєднанні з самостійною роботою студентів за зразком; 3) комбінована лекція (проблемний виклад в поєднанні з реконструктивно-варіативною діяльністю студентів); 4) комбінована лекція, в яку входить частково-пошукова діяльність студентів; 5) проблемне навчання: створення проблемних ситуацій викладачем і навчально-дослідна робота студентів. Послідовне здійснення його повинно забезпечити просування студентів від низького рівня виконання діяльності до більш високого.

При проблемному навчанні іноземної мови необхідно створити максимально сприятливі умови для мовленнєвої самореалізації студентів через упровадження в практику творчих вправ, дослідницьких завдань, проблемних питань, проведення мовних спостережень і дослідів, лінгвістичних ігор тощо. Першочерговим завданням при цьому залишається пробудження пізнавальної активності. Пізнавальна активність на рівні структурної одиниці спрямованості особистості свідчить про те, що студент не лише охоче засвоїв ту чи іншу інформацію, але його відрізняє міцно сформована потреба в якісній пізнавальній діяльності, сильні та стійкі мотиви цієї діяльності. До прийомів, які ставлять студента в активну позицію на занятті, можна віднести низку навчальних ситуацій: це насамперед ситуації, в яких студент має захищати свою думку; ситуації, які спонукають студентів ставити запитання викладачу чи одногрупнику; рецензування відповідей, творчих робіт інших студентів на занятті й у позаурочній діяльності; виконання завдань, розрахованих на використання додаткової літератури; вільний вибір завдань, переважно пошукового характеру; створення ситуації обміну навчальною інформацією серед студентів; самоперевірка, аналіз власних пізнавальних робіт. Показником сформованої пізнавальної активності студентів можуть стати насамперед їх дії. Зокрема, якщо студент ставить запитання до викладача; прагне за власним бажанням брати участь у навчальній діяльності, у обговоренні розглянутих на занятті питань; доповнює відповіді інших студентів, бажає висловити свій погляд; прагне поділитися з іншими новою інформацією, завершити виконання розпочатих вправ, то в цьому випадку можемо говорити про його розвинену пізнавальну активність.

Висновки. Аналіз наукових джерел та досвіду роботи викладачів-практиків показує, що проблемне навчання – це основний спосіб залучення студентів до самостійного наукового пошуку, ефективний засіб розвитку їх пізнавальної активності і творчості. Переваги проблемного навчання полягають у тому, що воно розвиває розумові здібності студентів; викликає у них інтерес до навчання, а це, в свою чергу, сприяє виробленню мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; пробуджує їх творчі нахили; виховує самостійність, навички

самостійного здобуття знання, активність і креативність студентів; сприяє формуванню всебічно розвинутої особистості, спроможної вирішувати майбутні професійні та життєві проблеми.

Але, незважаючи на це, практика використання проблемного навчання показує, що воно ще не отримало широкого розповсюдження і не стало особливим типом навчання через складність перетворення змісту навчального матеріалу в проблемний вид, недостатню підготовленість студентів, підвищення вимог до кваліфікації викладача та слабкої технологічності.

Список використаних джерел

1. Богомазов Г. Активизация преподавания посредством использования метода проблемного обучения / Г. Богомазов // Активные методы преподавания политической экономики. – Л.: Лениздат, 1989. – С. 29 – 39.
2. Вербицкий А. Новая образовательная парадигма и контекстное обучение: Монография. – М.: Исследовательский центр качества подготовки специалистов, 1999. – 120 с.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Кудрявцев Т. Психология технического мышления. Процесс и способы решения технических задач. – М.: Педагогика, 1975. – 303 с.
5. Лозова В., Москаленко П., Троцко Г. Педагогіка. – К.: ІСДОУ, 1993. – С. 58.
6. Махмутов М. Принцип проблемности в обучении / М. Махмутов // Вопросы психологи. – 1984. – №5. – С. 30 – 36.
7. Жутов С. Инженер – значит созидатель. – Симферополь: Таврия, 1998. – 128 с.
8. Свириденко О. Проблемне навчання як метод стимулювання учбової діяльності студентів / О.Свириденко // Актуальні проблеми вищої професійної освіти України: Матеріали науково-практичної конференції. – К.: НАУ, 2009. – С. 87 – 88.